

Lectio praecursoria: Autenttisuuden käsitteet nykyaikaisessa matkakirjallisuudessa: Siperian luonnosta hyperrealistiseen Amerikkaan

Pidetty 19.12.2022 Helsingin yliopistossa, osana yleisen kirjallisuustieteen väitöstyötä *Conceptions of Authenticity in Contemporary Travel Writing: From Siberian Nature to Hyperreal America*.

Mitä nykyajan matkakirjoittajat kuvaavat ”autenttisenä” suhteessa matkustamiseen, luontoon, paikallisväestöön ja taiteellisiin representaatioihin? Tämä kysymys ohjasi tutkimustani kahdeksasta nykyajan – pääosin ranskalaisten ja englanninkielisten kirjailijoiden kirjoittamasta – matkakirjasta. Se syntyi omien matkakokemusteni pohjalta, joista yhden jaan seuraavaksi. Kertomus nostaa esiin välittyneisyyden kysymyksen: näetkö esimerkiksi omin vai opaskirjan silmin.

Vieraillessani ensimmäistä kertaa Skotlannissa kymmenen vuotta sitten osallistuin opastetulle kierrokselle Mary King’s Cloosessa. Kyseessä on 1600-luvulta peräisin oleva kuja Edinburghin vanhassakaupungissa, joka on osittain maan alla. Yhdessä sen huoneista kummittelee tarinan mukaan pienen tytön haamu. Huoneessa on kasa vanhoja nukkeja, joita vierailijat ovat jättäneet lohduttamaan kummitusta. Minusta nämä lelut herättivät erityistä levottomuutta. Tämä ei kuitenkaan ollut *minun* ajatukseni eikä tunteeni. Itse asiassa olin lukenut sen aiemmin Edinburghin opaskirjastani. Oppaassa sanottiin, että kierroksen karmivin piirre on pehmolelujen ja nukkejen kasa. Opaskirja oli kertonut minulle, mitä odottaa ja miltä minusta kuuluisi tuntua. Kokemus tuntui ”epäautenttiselta”, koska opaskirja oli tullut Mary King’s Cloosen ja minun väliin. Palaan myöhemmin käsitykseen autenttisuudesta *välittämättömänä* kokemuksena, koska se vallitsee joka toisessa tutkimistani matkakertomuksista. Tämä ja monet muut matkakokemukset saivat minut miettimään, mitä matkailussa pidettiin autenttisenä, mistä käsitykset autenttisuudesta olivat peräisin ja miten ne voitaisiin kyseenalaistaa.

Ristiriitaisia käsityksiä siitä mikä on autenttista on esiintynyt kautta historian, ja raja ”autenttisen” ja ”epäautenttisen” välillä on edelleen häilyvä ja kyseenalainen. Kuten antropologi Charles Lindholm toteaa teoksessaan *Culture*

and Authenticity, ”autenttisuutta” ei kuitenkaan pidä hylätä merkityksettömänä illuusiona (2008, 141), eikä voi kiistää, etteivätkö käsitykset autenttisuudesta vaikuttaisi konkreettisesti ihmisten matka- ja kulutus päätöksiin, taidekauppaan ja niin edelleen. Matkailukirjallisuuden kritiikin alalla tutkijat ripottelevat teksteissään sanaa ”autenttisuus”, mutta vain harvat määrittelevät, mitä he sillä tarkoittavat.

Tutkimuksen kohde, matkailukirjallisuuskorpus ja menetelmät

Tutkiakseni nykyajan matkakertomuksiin sisältyviä erilaisia käsityksiä autenttisuudesta aloitin matkakertomuksista, jotka kuvaavat jossain määrin ”autenttista” suhdetta luontoon, joka toteutuu parhaiten koskemattomassa erämaassa. Tältä osin aineistooni kuuluivat Peter Matthiessenin matkasta Himalajalle kertova *The Snow Leopard* (1978), Colin Thubronin tutkimusmatka Venäjälle kommunismin kaatumisen jälkeen teoksessa *In Siberia* (1999), Sara Wheelerin Etelämantereen matka teoksessa *Terra Incognita* (1996), Sylvain Tesonin kuuden kuukauden oleskelu Baikal-järvellä teoksessa *Consolations of the Forest (Dans les forêts de Sibérie)*, 2011) ja hänen äskettäinen matkansa Himalajalle teoksessa *The Art of Patience: Seeking the Snow Leopard in Tibet (La panthère des neiges)*, 2019).

Tutkin lisäksi autenttisuuden käsitettä matkakirjoituksissa, joissa keskitytään kulutuskulttuuriin, kuvien levittämiseen, taiteellisiin käytäntöihin ja vieraisiin kulttuureihin luonnon lisäksi. Keskityin Umberto Econ, Roland Barthesin ja Jean Baudrillardin kirjoittamiin matkakertomuksiin. Valitsin kirjailijoita, jotka ovat omistaneet uransa ”merkkien” (kuvien, esineiden ja sanojen) ja sen, mihin ne viittaavat (esimerkiksi maisemat, historialliset aikakaudet, kuuluisat ihmiset, abstraktit käsitteet ja arvot), välisen suhteen tutkimiselle. Esimerkkinä merkkien ja niiden referenttien välisestä suhteesta voidaan tarkastella Umberto Econ kulttuurikriittistä esseettä ”Travels in Hyperreality” (”Nel cuore dell'impero: viaggio nell'iperrealtà”, 1975), jossa tutkitaan Yhdysvalloissa sijaitsevia keinotekoisia tiloja, kuten vahamuseoita ja teemapuistoja. Esseessään Eco kutsuu lukijoitaan kiinnostumaan erilaisista vahapatsaista, muun muassa Abraham Lincolnin patsaasta, ja pohtimaan niiden kykyä herättää onnistuneesti henkiin hahmoja kuten Lincoln, Tom Sawyer, Mozart ja Jeesus. Eco ehdottaa, että tapa, jolla nämä patsaat muotoillaan ja asetetaan näytteille museossa saattaa vaikuttaa niiden kykyyn toimia onnistuneesti Lincolnin, Tom Sawyerin, Mozartiin, Jeesukseen jne. viittaavina merkkeinä. Tutkiakseni, miten käsitykset ”autenttisuudesta” vaikuttavat vieraiden kulttuurien esittämiseen, tutkin Econ esseen lisäksi myös Barthesin Japanin matkakertomusta teoksessa *Empire of Signs (L'empire des signes)*, 1970, ja Baudrillardin matkaesseettä Yhdysvalloista, *America (Amérique)*, 1986).

Tarkastelin valitsemiani kahdeksaa matkakertomusta sekä esteettisinä esineinä että kulttuuriesineinä. Selvittääkseni miten kirjoittajat luovat tiettyjä vaikutuksia, tunnistin tekstien teemoja, sommittelua, sävyä, syntaksia, tyyliä, leksikaalisia kenttiä ja retorisia figuureja. Toisaalta lähdin oletuksesta, että tietokirjailijat ovat vastuussa siitä, miten he kuvaavat muita: kun heidän kertomuksensa on julkaistu, ne vaikuttavat edelleen tuleviin matkailijoihin ja kirjailijoihin. Kun matkakirjoittaja kutsuu amerikkalaisia ”primitiivisiksi” ja ”tyhmiksi”, kuten Baudrillard tekee *Americassa* (1994, 7, 28; käännökset kirjoittajan et passim), hän altistaa tekstinsä kritiikille, siinä missä H. P. Lovecraftin tarinan fiktiivinen kertoja voi kutsua vieraan planeetan asukkaita ”oveliksi paholaisiksi” nostamatta esiin samanlaisia vastuukysymyksiä (”In the Walls of Eryx” § 7). Asettaakseni matkakirjoittajien tekemät representaatiovalinnat ja niiden eettiset seuraukset oikeisiin mittasuhteisiin vertasin heidän tekstejään myös muihin matkakertomuksiin, jotka kuvaavat matkustamista ja toiseutta erinäisin tavoin.

Luontokohtaamisten autenttisuuksia, postmoderneja autenttisuuksia

Korpuksesta löytyneet autenttisuudet voidaan liittää kolmeen autenttisuuden päämääritelmään, joita tutkin kahdeksassa luvussa: *autenttisuus on uskoa erämaan kykyyn palauttaa minuus alkuperäiseen tilaansa* (luvut 1-4), *autenttisuus on taiteen ja kirjallisuuden rajojen postmodernia tunnustamista* (luvut 5-8) ja *autenttisuus on eksotiikkaa ja perinteen kunnioittamista* (luvut 3 ja 8).

Matkoista Siperiaan, Etelämantereelle ja Himalajalle kertovat teokset osoittavat, että luonto koetaan autenttiseksi silloin, kun se on villiä, mieluiten kaukana nyky-yhteiskunnasta ja vapaa tietyistä ihmisen läsnäolon jäljistä, kuten teknologiasta ja turisteista, jotka esitetään jokseenkin haitallisina. Luonnon ja ihmisten tiukka erottaminen toisistaan herättää kysymyksiä, koska se kieltää ihmiskunnan ja luonnon yhteenkuuluvuuden. Lisäksi, kuten ekokriitikko Greg Garrard selittää teoksessaan *Ecocriticism*, ”tämä malli vapauttaa meidät vastuullisesta suhtautumisesta jokapäiväiseen elämäämme: työ- ja kotielämämme ovat tämän ideaalin rinnalla tosiasiaassa pelastamattomia, joten siellä harjoittamamme toiminta välttyy tarkasteluilta” (2012, 78).

Käsitys koskemattomasta luonnosta ja turmeltuneesta yhteiskunnasta juontaa juurensa Jean-Jacques Rousseau ajatteluun, jonka mukaan paras tapa löytää oma autenttinen itsensä on omavaraisuus ja irrottautuminen yhteiskunnasta. Tätä käsitystä kehittivät myös amerikkalaiset transsendentalistit, jotka uskoivat, että ihmisen autenttista minuutta voidaan vaalia rauhoittavan, kesyttämättömän ja epifanisen luonnon katselemisen kautta.

Wheeler, Tesson ja Matthiessen perivät ja tulkitsevat uudelleen joitakin transsendentalistien periaatteita. He pyrkivät löytämään sen tuoreen ja epi-

fanisen katseen, jota myös transsendentalistit tavoittelivat ja jota lapset ja eläimet ilmentävät. Tutkimani matkailijat paikallistavat autenttisuuden häikäisevässä epifaniassa ja välittömyyden tunteessa, joka saavutetaan keskittymällä nykyhetkeen ja yrittämällä ”nähdä ihmeellinen tavallisessa” luonnossa, lainatakseni Emersonia teoksessaan *Nature* (1884, 45).

Matkailijoiden tavoittelemat oivallukset osoittavat, että he kuvittelevat autenttista suhdetta luontoon, joka olisi esisivilisoitunut, esirefleksiivinen ja vain aistien välittämä. Tämä käsitys autenttisuudesta näyttää olevan myös heidän fyysisille aistimuksille antamansa arvon taustalla. Fyysinen rasitus antaa Tessonille ja Matthiessenille tunteen välittömyydestä ja henkilökohtaisesta voitosta luontoa kohtaan sekä mahdollisuuden esitellä ja todentaa suoritustaan riskinottajina, seikkailijoina ja ”villeinä” miehinä, ei niinkään turisteina.

Tesson ja Matthiessen iloitsevat myös siitä, että he joutuvat luonnon vaarojen ja epämukavuuksien uhreiksi, koska se auttaa heitä saavuttamaan haluamansa symbioottisen tilan luonnon kanssa. Heidän halunsa sulautua ympäristöönsä näkyy myös molempien metaforisissa muutoksissa eläimiksi ja kasveiksi. Transformaatiokatkelmat viittaavat siihen, että näille matkailijoille autenttisen luontosuhteen pitäisi olla ei-antroposentrinen, mikä edellyttää matkailijan muuttumista kosketuksessa luontoon.

Vaikka matkailijat etsivät välittämätöntä kokemusta, he myös myöntävät, että välittyneisyyttä on mahdotonta kokonaan tukahduttaa. Ei ole mahdollista unohtaa esimerkiksi matkakohteesta luettuja kirjoja. Ei myöskään ole mahdollista välittää kokemusta suoraan lukijakunnalle: lopulta se kirjoitetaan ylös ja välitetään sanojen kautta. Tutkimani matkakirjoittajat tunnustavat kirjallisen välineen välittyneisyyden ja pohtivat sen rajoja. Tätä voidaan pitää postmodernina eleenä.

Miten tekstit voivat vaikuttaa autenttisilta (toisin sanoen ainutlaatuisilta ja omaperäisiltä), kun niin monet muut ovat kirjoittaneet samoista matkakohteista? Miten nämä matkailijat voivat olla autenttisia (uskollisia kokemuksensa rajallisuudelle), kun he tekevät johtopäätöksiä maista, joissa he vierailivat vain rajoitetun ajan? Tesson ja Thubron tarjoavat postmodernin vastauksen näihin kysymyksiin ja määrittelevät perinteiset käsitykset autenttisuudesta uudelleen postmodernilla tavalla. He esimerkiksi horjuttavat käsitystä autenttisuudesta, jolla olisi kiistaton auktoriteetti. He haastavat tämän määritelmän vaarantamalla kirjailijan auktoriteetin. Tesson horjuttaa omaansa itseironisella huumorilla ja edeltäjiensä auktoriteettia parodioimalla heidän teoksiaan. Thubron kyseenalaistaa oman auktoriteettinsa matkakirjoittajana paljastamalla selvästi Siperian historiaa koskevan ymmärryksensä rajat.

Väitän, että kirjailijoiden teoksissaan ottama itsereflektiivinen etäisyys on avainasemassa luotaessa vaikutelmaa autenttisuudesta, joka vastaa postmodernia estetiikkaa. Ehdotan, että postmodernilla aikakaudella kirjailijat vaikuttavat todennäköisemmin autenttisilta, jos he tunnustavat tekstiensä

puutteet ja rajoitukset, aiempien intertekstien olemassaolon ja oman subjektiivisen puolueellisuutensa.

Semiootikkojen matkakertomusten autenttisuus

Väitöskirjani toisessa osassa käsittelen kolmen semiootikon matkatekstejä, jotka tutkivat vielä suuremmin merkkien (mukaan lukien sanat ja taiteelliset representaatiot) välittymistä. Eco herättää kysymyksiä taideteosten kyvystä viitata malliin, ja Barthes ja Baudrillard kyseenalaistavat kirjallisuuden kyvyn representoida todellisuutta.

Eco näkee autenttisuuden sellaisten taideteosten ominaisuutena, jotka tunnustavat keinotekoisien luonteensa ja jotka on asetettu esille kontekstissa tai parateksteillä, jotka kannustavat kriittiseen vastaanottoon. Hän antaa ymmärtää, että autenttinen taideteos tai museoesine kutsuu kävijöiden kriittistä tulkintaa, kun taas epäautenttiset hyperrealistiset esineet kieltävät sen ja salaavat luonteensa representaatioina. Esimerkiksi San Franciscossa sijaitsevassa Palace of Living Artsissa Eco törmää Milon Venukseen, jonka kädet on tehty värillisestä vahasta. Sen mukana on esittelyteksti, jossa väitetään, että tämä vahapatsas on saavuttanut täydellisen samankaltaisuuden antiikin Venuksen todellisen mallin kanssa (1986, 20). Patsas kätkee olemuksensa merkkinä, minkä vuoksi Eco kuvailee sitä syvästi epäaidoksi. Päinvastoin hän ylistää Los Angelesissa sijaitsevan J. Paul Getty -museon Papyrusten huvilan jäljennöstä (1986, 33), jonka arkkitehdit esittävät hypoteesina, oppineena tulkintana todellisesta huvilasta, joka on edelleen haudattuna Pompeijissa.

Econ tavoin Baudrillard kuvaa Yhdysvaltoja keinotekoiseksi maaksi, mutta hänen tavoitteensa on erilainen. Filosofisissa teoksissaan Baudrillard väittää todellisuuden kadonneen ja korvautuneen simulaatiolla. Hänen matkaesseensä *America* perustuu ajatukseen, että autenttisin tavoite, joka kirjallisuudella voi olla on kuvata juuri simulaatiota. Sen sijaan, että Baudrillard kuvaisi maantieteellistä kokonaisuutta nimeltä ”Yhdysvallat”, hän laatii abstraktin tekstin, joka liittyy vain löyhästi ”todelliseen” maahan.

Baudrillardin tekstien taustalla oleva käsitys autenttisuudesta viittaamattomuutena löytyy myös Barthesin *Empire of Signs* -teoksesta, joka vaikuttaa irrottautuneen todellisesta Japanista. Barthes muokkaa Japania mielikuvituksensa mukaiseksi ja hänen tekstinsä vaikuttaa varsin kaukaiselta suhteessa todelliseen maahan. Sekä Baudrillard että Barthes nojautuvat postmoderniin käsitykseen autenttisuudesta, joka muodostuu siitä, että kaikki representaatiovaatimukset hylätään. Sekä heidän teoreettisissa teksteissään että matkakertomuksissaan viitataan siihen, että kirjallisuuden ei pitäisi yrittää jäljitellä reaali maailman referenttejä, jotka ovat joka tapauksessa representaation ulottumattomissa.

Barthesin *Empire of Signs* perustuu käsitykseen autenttisuudesta, joka painottaa puoliksi kuviteltua menneisyyttä. Hän pitää modernin Japanin loi-

tolla ja kiinnittää paljon enemmän huomiota feodaaliseen ja varhaismoderniin Japaniin. Tämä japanilaisen kulttuurin arkaisten osien valitseminen riittävän autenttiseksi ja säilyttämisen arvoiseksi on kyseenalainen liike, sillä se rajoittaa japanilaisen identiteetin eräänlaiseen omituiseen takapajuisuuteen ja riistää maalta mahdollisuuden kehittyä ajan myötä. Lisäksi muiden kulttuurien esittäminen museoesineinä aiheuttaa ongelmia kulttuureja esineellistämällä.

Johtopäätökset

Tutkimukseni perusteella selvisi, että tutkimani matkakirjailijat tuottavat kirjallisuutta, jossa ihmetyksen tunne elää rinnakkain postmodernin kriittisen näkemyksen kanssa. Heidän teoksissaan ”otetaan huomioon heidän asemansa aina jo välittyneenä . . . [ja ne] . . . jatkavat yritystään murtautua autenttiseen . . . referenttiin”, lainatakseni sanoja, joilla Wolfgang Funk, Florian Groß ja Irmtraud Huber kuvaavat *The Aesthetics of Authenticity* -teoksessa muunlaista nykykirjallisuutta (Funk ym. 2014, 12).

Suurin osa tämän projektin rajoituksista ja haasteista liittyi sopivimpien analyysimenetelmien ja asianmukaisimpien bibliografisten puitteiden löytämiseen, jotta ne sopisivat matkakirjallisuuden kontekstiin (sen ollessa yhtä aikaa tietokirjallisuutta ja romaanikirjallisuutta) ja kunkin kahdeksan valitun matkatekstin erityispiirteisiin. Vielä tärkeämpää on, että jos keskustelua nykyajan matkakirjallisuuden autenttisuuskäsityksistä halutaan viedä eteenpäin, tarvittaisiin moniulotteisempi korpus, joka sisältäisi enemmän naisten kirjoittamia matkakertomuksia, motorisesti tai aistivamman matkustajien kirjoittamia matkakertomuksia ja länsimaisen maailman ulkopuolisista maista tulevien, ei-hegemonisella kielellä kirjoittavien matkailijoiden kirjoittamia matkakertomuksia. Monipuolisempi korpus voisi valaista toistaiseksi kartoittamattomia käsityksiä autenttisuudesta. Luonnollinen jatko tälle työlle ja erityisesti tutkielman luontoa käsittelevälle osalle olisi myös yrittää selvittää, millaisia autenttisuuskäsityksiä on niiden matkailijoiden teksteissä, jotka valitsevat kävelyn lentämisen tai autoilun sijasta. Matkakirjoittajat ovat suosineet kävelyä vielä kauan sen jälkeen, kun nykyaikaiset liikennevälineet ovat tehneet siitä tarpeetonta.

Tämä tutkimus kuitenkin selventää jossain määrin niitä käsityksiä autenttisuudesta, jotka hallitsevat nykyaikaista matkailukirjallisuutta. Olen osoittanut, että nämä autenttisuuskäsitykset ovat konventionaalisia ja rakentuvat tiettyjen periaatteiden mukaisesti. Olen myös analysoinut näiden autenttisuuskäsitysten rajoja ja keskustellut niiden eettisistä vaikutuksista. Osa näyttää periytyvän matkakirjallisuuden ja luontokirjallisuuden genreistä, osa vastaa kirjailijoiden omia monimutkaisia teoreettisia järjestelmiä, osa näyttää vastauksena postmoderniin muutokseen.

Lähteet

- Barthes, Roland 1991. *Empire of Signs. (L'empire des signes, 1970.)* Kään. Richard Howard. New York: The Noonday Press.
- Barthes, Roland 2007 (1970). *L'empire des signes*. Paris: Seuil, Points essais.
- Baudrillard, Jean 1994 (1988). *America. (Amérique, 1986.)* Kään. Chris Turner. London & New York: Verso.
- Baudrillard, Jean 2016 (1986). *Amérique*. Paris: Grasset et Fasquelle.
- Eco, Umberto 1986 (1975). *Travels in Hyperreality. (Nel cuore dell'impero: viaggio nell'iperrealtà, 1975)* Teoksessa *Travels in Hyperreality*. Kään. William Weaver. San Diego: Harcourt, Inc.
- Emerson, Ralph Waldo 1884 (1836). *Nature*. London: G. Bell & Sons.
- Funk, Wolfgang, Florian Gross & Irmtraud Huber 2014. *The Aesthetics of Authenticity: Medial Constructions of the Real*. Aufl. Bielefeld: transcript-Verlag.
- Garrard, Greg 2012 (2004). *Ecocriticism*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203644843>
- Lindholm, Charles 2008. *Culture and Authenticity*. Malden (MA): Blackwell.
- Lovecraft, Howard P. and Kenneth Sterling (1939). "In the Walls of Eryx". Verkkoversio, www.hplovecraft.com/writings/texts/fiction/iwe.aspx.
- Matthiessen, Peter 2010 (1978). *The Snow Leopard*. London: Vintage Classics.
- Tesson, Sylvain 2014. *Consolations of the Forest: Alone in a Cabin in the Middle Taiga. (Dans les forêts de Sibérie, 2011.)* Kään. Linda Coverdale. London: Penguin Books.
- Tesson, Sylvain 2013 (2011). *Dans les forêts de Sibérie*. Paris: Gallimard.
- Tesson, Sylvain 2019. *La panthère des neiges*. Paris: Gallimard.
- Thubron, Colin 1999. *In Siberia*. London: Penguin Books.
- Wheeler, Sara 1997 (1996). *Terra Incognita: Travels in Antarctica*. London: Vintage.